

ТМ	Г. XXXII	Бр. 2	Стр. 271 - 303	Ниш	април - јун	2008.
----	----------	-------	----------------	-----	-------------	-------

UDK 316(031)(049)

Прегледни чланак

Примљено: 31.01.2008.

Слободан Антонић
Филозофски факултет
Београд

СОЦИОЛОГИЈА У "МАЛОЈ СРПСКОЈ ЕНЦИКЛОПЕДИЈИ"

Резиме

У чланку се описује начин на који су одабране и написане социолошке одреднице за "Малу српску енциклопедију". Затим се даје њихов пуни текст.

Кључне речи: Енциклопедија, социологија, наука у Србији

Завод за уџбенике из Београда покренуо је, 2006. године, писање *Мале српске енциклопедије* (МСЕ). Оквирни списак одредница урадила је Централна редакција, у којој је уредник за философију и социологију био Живан Лазовић (Филозофски факултет, Београд). Професор Лазовић је оквирни списак одредница из области социологије дао Марији Богдановић и Слободану Антонићу, са молбом да овај списак буде ревидиран. На основу ових независних ревизија, Централна редакција је усвојила коначни списак и величину одредница из области социологије.

Одреднице су, по значају, биле подељене у три категорије, при чему је свака категорија била ограничена различитим бројем словних места. Укупна сума бројних места за област социологије није се могла мењати. Али, Централна редакција оставила је могућност да се, током рада, изврше и извесне мање замене или актуелизације одредница.

Посао налажења сарадника за писање одредница, кородинацију писања и усклађивање одредница преузео је Слободан Антонић. Током летњег распуста 2007. године написан је први круг одредница. Прва редакција социолошких одредница као предметне целине обухватила је: 1. скраћивање одредница које су надмашивале прописани обим; 2. допуну и усклађивање података; 3. стилско и језичко уједначавање. Тако редиговане одреднице послате су, електронским путем, на адресе сарадника из области социологије. На списку су се налазили: Милован Митровић, Петар Опалић, Мирјана Бобић, Милан Трипковић, Силвано Болчић, Вера Вратуша, Тодор Куљић, Младен Лазић, Марија Богдановић, Божо Милошевић, Драгољуб Б. Ђорђевић, Анђелка Милић, Аљоша Мимица, Александар Молнар, Љубиша Митровић, Зоран Аврамовић, Слободан Цвејић, Сретен Вујовић и Марко Шкорић.

Сарадници су замољени да погледају своје и све друге социолошке одреднице (тада су по први пут стекли увид у целину) и да интервенишу уколико: 1. приметите грешку у било којој одредници; 2. уоче податак који недостаје; 3. приметите да је редакцијом њиховог текста промењен смисао; 4. сматрају да је важно убацити још неку одредницу (под условом да се за њено додатно уношење успе убедити Централна редакција).

Уследиле су врло корисне сугестије и размена мишљења ове ад хок створене електронске заједнице српских социолога. На основу тога, извршене су бројне измене и поправке, од којих су најважније следеће: 1. додате су две одреднице ("Мирослав Печујлић" и "социологија рада"); 2. поново је написана једна одредница ("Војин Милић"); 3. извршена је темељна поправка неколико важних одредница (рецимо, поправљена је одредница "социологија", тако што је добила облик једног врста сажетка осталих социолошких одредница у МСЕ).

Овако редиговане одреднице поново су послате на електронске адресе сарадника. Уследио је још један круг поправки. Треба рећи да су наши аутори показали високу меру разумевања и толеранције и стоички истрпели сва скраћивања и преправљања. Унификација увек потиरे индивидуалне специфичности. Општи карактер енциклопедије захтевао је доста уредничких интервенција. Али, аутори су се храбро држали. Коначно, у септембру 2007. године, текст одредница је предат Централној редакцији. Овде оне излазе управо у облику у коме су предате.

И поред више кругова консултација, неке недоумице су и даље остале. Највише је контроверзи било око избора личности. Читалац ће, најпре, приметити да нека важна имена из српске социологије недостају. Међутим, њихове биографије су обрађене у другим секцијама МСЕ. Рецимо, о Радомиру Лукићу су одредницу написали прав-

ници, о Вељку Кораћу филозофи итд. Списак би свакако био потпунији да је било више места и да су могла бити обрађена још нека социолошка имена (рецимо, од оних који више нису са нама: М. Живковић, М. Јанићијевић, Б. Цуверовић, С. Бакић, В. Милановић, В. Томановић, М. Радовановић, Д. Радуловић, Ж. Папић, М. Броћић итд). Ипак, утеха је то што је на реду писање вишетомне Велике српске енциклопедије и што ће се, надамо се, уочене биографске мањкавости том приликом лакше исправити.

Такође, појавиле су се и недоумице око начина на који треба обрадити биографије појединих колега. Општи (грађански) карактер енциклопедије увелико је одредио и садржај одредница, а нарочито биографија. МСЕ није уско стручна енциклопедија. Стога је у њу морао бити укључен и јавни, грађански аспект деловања социолога. Тако су у МСЕ морали ући и они социолози који су, можда, били истакнутији као јавне личности, него у стручним круговима. У биографијама и осталих социолога помињани су и чисто грађански моменти (отпор или прогон). Било би лепо да у Србији никада више нико не страда због мишљења или политке. Али, то није превише вероватно. Зато је претегло схватање да овај апсект МСЕ може бити од значаја за јавност. Он је поштован и када је у питању српска социолошка заједница.

На крају, надамо се да се из ових одредница може стећи јаснија слика о неких седам деценија дугом инаституционалном развоју социологије у Србији. Лик наших успеха и неуспеха сада је јаснији. Српски социолози имају на шта да буду поносни. Али, свима нам је сада јасније и колико још важних ствари остаје да буде урађено.

Slobodan Antić, Beograd

SOCIOLOGY IN "SMALL SERBIAN ENCYCLOPEDIA"

Summary

The paper describes the way in which sociological entries in the "Small Serbian Encyclopedia" have been selected and presented. Their full text follows.

Key Words: Encyclopedia, Sociology, Science in Serbia

Одреднице

Алкохолизам. СЗО дефинисала је а. као дуготрајно прекомерно конзумирање алкохолних пића, које изазива негативне манифестације на психичком, физичком, породичном и социјалном плану. А. се сматра социјалном болешћу број три, иза болести кардиоваскуларног система и малигних обољења. Поред алкохоличара пате још најмање четири особе, чланови породице пре свега. Алкохоличари живе у просеку 10-ак година мање од осталог становништва, а чине око 35% оних који су извршили самоубиство. Последице а. видљиве су на психичком плану: раздражљивост и импулсивност са губитком контроле понашања, све до појаве алкохолних психоза, међу којима је најчешћи делириум тременс. Алкохолисани појединци изазивају саобраћајне несреће (у преко 1/3 случајева) и више криминалних дела, пре свега вербална кривична дела – увреде и клевете (у преко 50% случајева). У свету има око 30 милиона алкохоличара. Процењивало се да је у бившој Југославији било око 700.000 алкохоличара, од којих је годишње лечено око 200.000, да је око 4.500 људи гинуло годишње због прекомерног алкохолисања. Данас се а. лечи мултидисциплинарно, но најбоље резултатете даје породична терапија.

Петар Опалић

Архив за социологију и књижевност, часопис, излазио у Београду 1939-1940. Покренуо га Мирослав Р. Ђорђевић, тада млади правник заинтересован за социологију (након Другог св. рата Ђорђевић је докторирао историју и био проф. на ФПН у Бгд). Часопис је желео да негује "активистичку социологију" и био је близак грађанској левици. Објављивао радове домаћих друштвених научника (Драгослава Јанковића, Зденка Вернића, Стевана Стајића) и преводе страних социолога.

Слободан Антонић

Архив за философију, педагогију и друштвене науке, часопис, излазио у Београду 1898. Издавали га и уређивали М. Н. Јовановић и Стев. М. Окановић. Отворио питање социологије као науке у Србији. М. Н. Јовановић је, наспрам марксизма, одрицао могућност постојања "социолошких закона од опште вредности", и упућивао социологију на индуктивни метод. У А. је представљена и социологија Лудвига Штајна.

Слободан Антонић

Марија Богдановић, (Жабљак, 1940), социолошкиња, прва жена ректор БУ. Дипломирала (1963), магистрирала (1971) и докторирала (1978) социологију на ФФ у Бгд. Ради на ФФ у Бгд. од 1964, на пред-

мету "Методологија социолошких истраживања". Сада је у звању "професор емеритус". Предаје и на ун. La Sapienza (Рим) и на ФФ Ун. ЦГ. Студијски боравци и предавања: Немачка, Холандија, САД. Била је декан ФФ (1996-98), подневши оставку након усвајања проблематичног Закона о универзитету (1998). Као прва жена, била је у два мандата ректор Београдског универзитета (2000-2004). Изабрана је за "Најевропљанку за 2001", за образ. и културу; носилац Ordine della stella solidarieta Italiana (1. реда, који додељује Предс. републике Италије). Дела: *Квантитативни приступ у социологији* (1981), *Социологија у Југославији* (1990, коаут), *Методолошке студије* (1993), *Социолошки речник* (2007, прир).

Слободан Антонић

Силвано Болчић (1942), социолог. Дипломирао је (1964) и магистрирао (1966) социологију на ФФ у Бгд, а докторирао на Факултету за друштвене науке и новинарство у Љубљани (1974). Похађао последипл. студије (1966/67) на Универзитету Мичиген (САД). Радио као асистент у Институту економских наука у Бгд. (1964-1975), а остатак радне каријере проводи на ФФ у Бгд. Изабран за редовног професора за област социологије рада (1988). Предавао и економску социологију, коју је утемељио као дисциплину у Србији. Био Fulbright Visiting Professor (Cornell Un., 1979) и Visiting Professor (Un. of Michigan). Такође, држао предавања на више других страних универзитета (САД, Швајцарска, Шведска). За књигу *Интересна димензија развоја* (1987), добио годишњу награду "Вјесника". Дела: *Социјално-структуралне детерминанте нестабилности послератног привредног развоја Југославије* (1976), *Развој и криза југословенског друштва у социолошкој перспективи* (1983), *Тегобе прелаза у предузетничко друштво* (1994), *Свет рада у трансформацији* (2003).

Слободан Антонић

Брак, друштвено потврђен однос мушкарца и жене, са циљем биолошке и социјалне репродукције (рађања и социјализације деце). У савременим, постмодерним друштвима, одвија се процес тзв *сексуалне и наталитетске декомпозиције брака* или раздвајања партнерства од родитељства. Последица је плуралитет брачних форми и партнерских односа – тзв *кохабитација*, чија је непосредна последица – недовољно рађање и природно обнављање популација. Друштвени легитимитет стичу и хомосексуалне везе. Међу становништвом Србије, све до краја XX века, брак је био *универзалан*, под чиме се подразумевала његова велика раширеност, изражена кроз праксе: раног склапања брака, ниске нивое развода, ретке поновљене бракове (серијске моногамије), ниске уделе кохабитација и рађања изван брака.

У освит 21. века и у Србији се бележе извесне, врло успорене промене, које сведоче о почетку трансформације брачног модела. Статистика региструје благи пораст броја и удела разведених, померање просечне старости уласка у брак, врло изражени скок лица изван брака, као и удовица, што је све резултат промењеног односа према браку и врло израженог процеса старења становништва.

Мирјана Бобић

Веберовска социологија, правац у савременој социологији који је добио име по Макс Веберу (1864-1920). Најважније тачке тог становишта су: истицање разумевања као нарочитог облика сазнања у друштвеним наукама, одређивање социологије као разумевајуће науке о друштвеном делању људи, заговарање вредносне неутралности друштвених наука, номиналистичко схватање друштва, залагање за метод "идеалних типова", наглашавање улоге протестантске етике у настанку капитализма, истраживање бирократије. Рецепција в.с. у Србији, у доба социјализма, била је двојака. На једној страни, неки марксистички оријентисани писци доводили су у питање превелики значај Вебера. Међу њима је био и В. Милић, који се и иначе није либио да се према значајним именима у "немарксистичкој" социологији односи пренаглашено критички. Он је сматрао "да се научна вредност Вебера преувеличава, а поједина његова једнострана и погрешна схватања некритично прихватају и величају" (*Прилози историји социологије*, стр. 161). И у књизи *Социолошки метод* (1978, друго издање), Милић се критички односио према веберовској вредносној неутралности, није нашао знатнијег доприноса Вебера истраживачким техникама и, судећи по простору, придао је већи значај Лењину него Веберу. Са друге стране, Михаило Ђурић је још 1964. објавио афирмативну студију *Социологија Макса Вебера*, која по својој темељности може да се мери са било којим представљањем Вебера у западној социологији. Такође је и Радомир Лукић, у предговору за српски превод великог Веберовог дела *Привреда и друштво* (1976), нагласио важност утицаја Вебера на савремену социологију и тачно предвидео даљи раст тог утицаја. Данас је в.с. у многим својим аспектима, присутна у великом делу српске социологије.

Милан Трипковић

Сретен Вујовић (Цетиње, 1946), социолог. Дипломирао социологију на ФФ у Бгд. Школску 1975/1976. годину провео је у Европском универзитетском центру у Нансију (Француска). Магистрирао (1976) и докторирао (1982) на ФФ у Бгд. Радио у Југосл. инст. за урбанизам у Бгд. (1970-71), а од 1971. на ФФ у Бгд. Редовни проф. од 1993. Гл. обл. рада: социологија града, соц. села, историја соц. теорија, квали-

тет живота. Предаје и на Архит. и Геогр. фак. у Бгд, на ФФ у Никшићу, као и на Грађев. ф. у Подг. Предавао и на ун. у Француској, Белгији, Чешкој и САД. Био члан ур. *Espaces et societes*. Дела: *Град и друштво* (1982); *Живети на Чукарици* (1985); *Социологија града* (1988); *Људи и градови* (1990); *Град у сенци рата* (1997); *Млади и сиду* (1999).

Слободан Антонић

Слободан Вуковић (Даниловград, 1946), социолог. Дипломирао социологију на ФФ у Бгд, а докторирао на ФФ у Згб. (1991). Радио у Институту за социолошка и криминол. истраживања (1992-2004) и у Инст. друштвених наука (2004-), где је сада научни саветник и руководилац Центра за социолошка истраживања. Члан Националног савета за науку (2006-). Гл. обл. рада: друштвена структура, економска социологија, корупција. Дела: *Радништво и бирократија* (1985), *Покретљивост и структура друштва* (1994), *Чему приватизација?* (1996), *Корупција и владавина права* (2003), *Право, морал и корупција* (2005).

Слободан Антонић

Сретен Вукосављевић (Пријеполје, 1881-Ровињ 1960), утемељивач социологије села у Србији. Као сеоски учитељ, уочи и након 1. св. рата, био је активан у покрету интелектуалаца који су истраживали српско село. Од 1933. до 1941, у "Правди" и "Политици", написао је преко 200 чланака о животу на селу (чији је избор од 59 чланака постхумно објављен као *Писма са села*, 1962). На предлог С. Јовановића, Ђ. Тасића и М. Константиновића изабран је 1939. за "хонорарног наставника за социологију" (пре свега за соц. села) на Правном ф. у Бгд. Био је активни учесник оба св. рата. Између два св. рата два пута је био биран за народног посланика и био повереник и државни подсекретар за аграрну реформу (до 1925, када је пензионисан). У НОБ је, 1943, именован за председника тзв. Земаљског антифашистичког већа народног ослобођења Санцака (ЗАВНОС). Био је и министар у Шубашићевој влади (1944) и министар за аграрну реформу и колонизацију у Титовој влади (1945). Уочи 2. св. рата започео је рад на широко замишљеној *Историји сељачког друштва* у четири тома, посвећеној друштвеном животу српског села. Рад на овом капиталном делу знатно је ометен пошто му је у 2. св. рату пропала обимна грађа. Ипак, 1953. изашао је први том (*Организовање сељачке земљишне својине*), а 1963. други том (*Социологија становања*). Раздвојио је соц. села од етнографије, историје и антропогеографије, поставивши темеље њене научне терминологије, класификације и методе. Био је професор БУ, носилац више одликовања и признања.

Слободан Антонић

"Гледишта", часопис. Излазио 1960-2000. у Београду, најпре као "часопис београдског универзитета", па "часопис младих за друштвена питања (од 1962), и на крају "часопис за друштвену критику и теорију" (од 1979). Издавачи: Народна омладина Србије (доцније Савез студената одн. Савез социјалистичке омладине Србије) и Београдски универзитет. Гл. ур: З. Голубовић (1960-64), коуредник Т. Инђић (1962-64), С. Стојановић и Ж. Берисављевић (1964-66), Б. Петковић и Љ. Стојић (1966-68), Ж. Ђорђевић и А. Васић (1968-72), В. Гоати и О. Ковач (1972-74), Р. Нешковић и Ж. Олбина (1974-76), Б. Јастребић и М. Милосављевић (1976-78), И. Стојановић (1978-80), М. Подунавац (1980), Х. Ханић (1980-84), М. Коругић (1984-89) и С. Жуњић (1989-2000). Г. су објављивала и по 12 свезака годишње (1975-1990), често у тематским бројевима, са квалитетним научним чланцима из готово свих области друштвених и хуманистичких наука. Најпознатији српски и југословенски социолози, током седамдесетих и осамдесетих година 20. века, објављивали су у Г. Такође, часопис је објављивао и преводе значајнијих теоретичара (углавном леве оријентације) из Европе и САД.

Слободан Антонић

Загорка Голубовић (Дебрц, 1930-), социолошкиња и антрополошкиња. Дипломирала филозофију на ФФ у Бгд (1952), где је радила од 1957. На студијском боравку у Енглеској (1957/58) упознала се са социјалном антропологијом, коју је затим утемељила у Србији. Докторирала на ФФ у Бгд. (1962). Припадала српском делу "Праксис" групе, удаљена са ФФ (1975), заједно са још седморо проф. Њена књига *Човек и његов свет у антрополошкој перспективи* (1973) била је забрањена. Од 1981. ради на ИФДТ. Усавршавала се у САД (1989). Предавала на ун. у Енглеској, Шведској и САД. Враћена, у звању ред. проф., на ФФ у Бгд (1990). Од 1996. поново на ИФДТ. Била посланица у савезној скупштини (1960-62). Дела: *Проблеми савремене теорије личности* (1966), *Човек и његов свет* (1973), *Стаљинизам и социјализам* (1982), *Антрополошки портрети* (1991), *Антропологија у персоналистичком кључу* (1997). Библ. у: *Живети против струје* (2001, стр. 140-149).

Слободан Антонић

Друштвена структура, социолошки појам. Друштво се у социологији види као трајна и самоодржива целина састављена из одређених делова. Д.с. је начин на који су главни делови друштва повезани једни са другим. Социолози под д.с. најчешће подразумевају класни састав неког друштва (> *класе*) или његов институционални склоп, са елитом (>) на врху и масом (грађанством) на дну. Структура срп-

ског друштва изучавана је нарочито након 2. св. рата, било кроз приступ преко класа, или преко елите. Сматра се да је данашње српско друштво под снажним утицајем глобалних друштвених структура, тако да се поједине утицајне друштвене групације – предузетници, политичари, интелектуалци... – могу посматрати и као делови д.с. (класа или елита) глобалног друштва. То су тзв. транснационалне класе или транснационалне елите. О питањима д. с. у Србији су писали М. Поповић (>), Р. Лукић (>), В. Милић (>), Д. Мркшић, М. Богдановић (>), М. Лазић (>), С. Вуковић (>), Вл. Милић, С. Цвејић, С. Миладиновић и др.

Слободан Антонић

Друштво за социологију и друштвене науке, удружење социолошки усмерених наставника Правног ф. у Бгд. и других научника, претеча Српског социолошког друштва (>). Деловало 1935-41. Сачињавали су га: Ђ. Тасић, С. Јовановић, Д. Милојевић, С. Станковић, Н. Вучо, С. Поповић, Д. Поповић, Ј. Ђорђевић, Р. Живковић, Б. Пањевац, С. Драшковић, Љ. Дуканац, Б. Марковић, М. Аврамовић, М. Константиновић, Д. Јанковић, Н. Мирковић. ДС је 1938. издало *Социолошки преглед* (>), као зборник радова својих чланова. Ови веома квалитетни радови прештампани су недавно у *Социолошком журналу* (2004-).

Слободан Антонић

"Друштвени живот", социјално-научни часопис, касније часопис за политику, економију, законодавство и социјалне науке. Излазио у Београду 1920-21. (четири књиге) и 1930. (шест свезака), под уредништвом Мирка Косића (>). Часопис је имао конзервативно усмерење и критиковао марксизам и материјалистичко схватање друштвеног развоја.

Милован Митровић

Драгољуб Б. Ђорђевић (Доњи Комрен, Ниш, 1954-), социолог религије и ромолог. Дипломирао (1976), магистрирао (1979) и докторирао (1983) социологију на ФФ у Нишу. Специјализовао соц. религије на ун. "Ломоносов" и Ин. за друштвена истраживања у Згб. Редовни проф. *соц. културе и морала* на Машинском фак. у Нишу (од 1994). Истражује религију у Србији и на Балкану. Оснивач Југословенског удружења за научно истраживање религије (1993). Гл. ур. *Тема*, часописа Ун. у Нишу (2000-). Радови су му штампани у САД, Немачкој, Италији, Аустрији, Чешкој, Пољској, Бугарској и др. Дела: *Скинхеди: момци из нашег краја*, (1999), *Социологија forever* (2001), *Roma Religious Culture* (2003), *Секте и култови* (2003), *Муке са светим* (2007).

Слободан Антонић

Елита (лат. *eligere*, изабрати), социолошки појам који означава друштвене пробранике или врх друштва. Различити социолози на различите начине виде мерило на основу ког неко припада е. За Вилфреда Парета то је способност, за Гаетана Моску власт, за Карла Манхајма рационалност, за Роберта Дала одлучивање, за Сузан Келер положај, за Еву Ециони-Халеви надзор над ресурсима итд. Ипак, преовлађује схватање да е. чине они који у некој области располажу са највише моћи. Према тим областима разликује се политичка, економска, управна (укључив и судску и полицијску), војна, медијска, културна, академска... е. У домаћој социологији теоријом е. бавили су се М. Косић (>), Ј. Ђорђевић, М. Ранковић (>), М. Поповић (>), Р. Лукић, В. Становчић, Ђ. Ковачевић, Љ. Стокић, Б. Јакшић, Ф. Џинић, В. Гоати, Т. Инђић, Љ. Тадић, С. Вујовић (>), С. Миладиновић, С. Антонић и др. Српску политичку и економску елиту, у прошлој и овој деценији, истраживали су М. Лазић (ек. и пол.), С. Болчић (ек.), С. Антонић (пол.) и В. Вулетић (ек. и пол.).

Слободан Антонић

Драган Жунић (Шабац, 1952-), социолог. Дипломирао социологију на ФФ у Нишу (1976), где је и докторирао (1984). Стручно се усавршавао у Бохуму и Бечу. Предаје социологију уметности, на ФФ у Нишу (ред. проф. од 1995), а сада на Уметничком ф. Декан ФФ у Нишу (2001-4) и проректор Ун. у Нишу (2000-1). Почасни др (*doctor honoris causa*) ун. "Св. Ћирило и Методије" у В. Трнову, Бугарска (2004). Дела: *Естетички хуманизам* (1988); *Свакидашњи укус: критика моћи свиђања* (1994); *Социологија уметности* (1995); *Национализам и књижевност: српска књижевност 1985-1995* (2002); *Весела естетика* (2004).

Слободан Антонић

"Идеје", југословенски студентски часопис за теорију савременог друштва (како је стојало у поднаслову). Излазио у Београду (1970-1990), издавач Савез социјалистичке омладине Југославије (од 1974). Излазио двомесечно, често у тематским свескама. Објављивао радове (па и краће књиге) млађих домаћих социолога, као и преводе страних теоретичара леве оријентације. Објављивао и књиге: у "малој" и "великој едицији Идеја" штампане веома читане књиге српских друштвених научника (Ђ. Шушњић, Вл. Милић, С. Вуковић, В. Гоати, Б. Милошевић), као и преводи светских класика (Платон, Лок, Кант).

Слободан Антонић

Триво Инђић (Лушци Паланка, Б. Крајина 1938-), социолог. Дипломирао права и магистрирао социологију на Правном ф. у Бгд. Радио као асистент на групи за социологију ФФ у Бгд, одакле је уклоњен 1975, због припадања дисидентској групи "Праксис". Био социолог-истраживач у Заводу за проучавање културног развитка, у Институту за међународну политику и привреду и Институту за европске студије у Бгд. Помоћник савезног министра за просвету и културу СР Југославије (1992-1994), амбасадор СРЈ/СЦГ у Шпанији (2001-2004) и саветник председника Републике Србије (2004-). Дела: *Савремена Шпанија* (1982), *Успон маса* (1985), *Тржиште дела ликовне уметности* (1986), *За ново просветитељство* (1998).

Слободан Антонић

Институт за криминолошка и социолошка истраживања, научна и истраживачка установа. Настао је 1971. спајањем Института за криминолошка и криминалистичка истраживања (основан 1960) и Социолошког института Србије (основан 1961). Институт се истакао у систематском проучавању криминалитета, друштвене патологије и педологије, као и у истраживањима на пољу социологије породице, социологије рада, социологије села, социологије морала, и екологије. Директори Института били су М. Милутиновић (1961-1984), Д. Радовановић (1984-2006) и Ј. Крон (2006-).

Слободан Антонић

Интелигенција, термин први пут употребљен у Русији шездесетих година 19. в. Данас означава посебан друштвени слој који је у националним државама и културама европских друштава 19. в. преузео улогу свештенства из претходног периода. Као творац репрезентативних творевина културе и. носи и назив "традиционална" или "културна" и. У домаћој социолошкој литератури користи се и термин "стваралачка интелигенција", како би се разликовала од интелектуалаца, у смислу слоја образованих људи у целини. Током времена, и. је стицала све већу аутономију у односу на носиоце политичке и економске моћи и као таква данас све више задобијала критичку функцију у друштву. Српска национална интелигенција, као друштвени слој обновљене државе Србије, настаје већ од тридесетих година 19. века. Само за првих сто година стваралачку српску и. чини корпус од око 1.500 личности из области науке, културе и уметности. Од оснивања Универзитета у Београду 1905. па до краја 20 в. дипломирало је преко 300.000 студената. Интелектуалну елиту Србије данас – или стваралачку и. – чини, према савременим биографским лексиконима, корпус од око 5.000 личности, међу којима су универзитетски професори, књижевници, уметници, архитекте, но-

винари, сликари и др. Проблемом интелигенције, од страних аутора, бавили су се К. Манхајм, П. Бурдије, А. Грамши, Ј. Шумпетер и др., а од домаћих, В. Милић (>), М. Јанићијевић, М. Немањић, Љ. Трговчевић и др.

Милош Немањић

Историјска социологија, социолошка дисциплина која користи опште теорије, објашњавалачке моделе и истраживачке технике савремене социологије у истраживању историјских друштава. Предметни распон и. с. обухвата: 1) испитивање социолошке теорије у светлу историјских чињеница; 2) испитивање историјске појаве у светлу социолошке теорије; 3) испитивање социолошке појаве истраживањем њене историје; 4) испитивање социолошке појаве у упоредноисторијском склопу. И. с. се у српској социологији, као појам, јавила пре 2. св. рата (М. Косић>). Такође се и поједине студије из друштвене историје, писане у то време (Д. Ј. Поповић>), могу сврстати у и.с. Данас је и. с. развијена академска дисциплина, о којој пишу: Б. Јакшић, Т. Куљић>, С. Антонић, П. Миленковић, Д. Тодоровић, Љ. Деспотовић и др.

Слободан Антонић

Неца Јованов (Меленци, 1928- Београд, 1993), социолог. Дипломирао на Правном ф., докторирао на Факултету за друштвене науке у Љубљани, код Ј. Горичара, са темом "Раднички штрајкови у СФРЈ од 1958. до 1969" (1974). Као стручни сарадник у Савезу синдиката критички истраживао самоуправљање, а нарочито се бавио радништвом и његовим сукобима са социјалистичком бирократијом. Током осамдесетих година активан у отпору српске интелигенције гушењу критичке јавности. Дела: *Теоријска концепција самоуправљања у Југославији* (1978), *Раднички штрајкови у СФРЈ од 1958. до 1969.* (1979), *Дијагноза самоуправљања 1974-1981* (1983), *Сукоби* (1989).

Слободан Антонић

Југословенско удружење за социологију (ЈУС) деловало је као савез социолошких друштава СФРЈ (1954-1992) и СРЈ (1992-2002). Одиграло је значајну улогу у афирмацији социологије као акад. дисциплине у СФРЈ. Преко саветовања (Сарај. 1958; Блед 1960; Дубр. 1971, Порторож 1983) утицало на ослобађање домаће социологије од догматског марксизма. Предс. ЈУС-а из Србије: М. Поповић (1966-68), В. Милановић (1968-70), Н. Попов (1987-89), М. Митровић (1989-92), Б. Милошевић (1993-96), В. Илић (1996-7), Д. Ђорђевић (1998-2000), К. Турза (2000-2). Најтрајнија тековина ЈУС-а је часопис *Социологија*>.

Слободан Антонић

Класе (лат. *classis*, разред), групације људи које се разликују по свом месту у производњи (К. Маркс) или по свом положају на тржишту (М. Вебер). Социолози се споре око броја и међусобног односа к. Маркс је сматрао да постоје две главне антагонистичке к. (капиталисти и радници), али и више других (ситна буржоазија, лумпенпролетаријат, сељаци итд). М. Вебер је налазио да постоје четири основне к. (капиталисти, радници, ситна буржоазија и бирократија/стручњаци). И наши социолози, нарочито у доба социјализма, различито су гледали на класе и њихов број у Србији. М. Поповић је сматрао да, када нема приватне својине, нема ни правих класа. Али, има слојева, који се разликују по друштвеном положају, моћи и угледу. Видео их је четири: политички руководиоци, средњи слој (стручњаци и службеници), радници и приватници (сељаци и занатлије). Ову поделу, са мањим прилагођавањима, М. Поповић је доследно спровео у три велика истраживања српског друштва (1974, 1986. и 1988). М. Лазић је сматрао да је ипак реч о класама, које се разликују по положају у друштвеном систему и које се репродукују. Видео је постојање три к. и једног слоја: колективно-власничку к. (руководиоци), посредну к. (виши службеници и стручњаци), радничку к. и слој приватника (сељаци и занатлије). Лазић је ову поделу применио у истраживању 1984. (Хрватска). Сличну поделу применио је на Србију С. Вуковић (1989). После 1989, М. Лазић организује три велика истраживања класне/слојне структуре у Србији (1993, 1997, 2003). У последњем истраживању (2003) Лазић као к. разликује: ситне пољопривреднике, раднике, прелазни слој (службенике), средњу к. (стручњаци и ситни предузетници) и владајућу к. (политичка и економска елита).

Слободан Антонић

Драган Коковић (Пријепоље, 1948-), социолог. Дипломирао социологију на ФФ у Бгд. (1972), а докторирао на ФПН у Бгд. (1982). Од 1974. ради на ФФ у НС, од 1992. редовни проф. Гл. обл. рада: социологија културе, соц. спорта и соц. образовања. Дела: *Спорт без игре* (1986), *Социологија образовања* (1994), *Социологија религије и образовања* (1996), *Пукотине културе* (1997), *Социологија културе* (2004).

Слободан Антонић

Мирко Косић (Велика Кикинда, 1892 – Луган (Швајц.) 1956), први школовани социолог у Србији. Студирао економију и социологију у Стразбуру, Женеви и Цириху, код Кнапа (Кнарр), Зимела (Simmel), Цана (Zahn), Брентана, Гросмана (Grossman), а под нарочитим утицајем фон Визеа (L. von Wiese). У Цириху је, 1917, промовисан за доктора економско-политичких наука. Пред 1. св. рат био је активан у српском омладинском националном покрету у Аустро-Угарској, а за време рата 1914-15 служио је као добровољац у српској војсци.

Због тога га је угарски суд у одсуству осудио на смрт. После рата, 1920, изабран је за доцента политичке економије на Правном факултету у Суботици, 1922. за ванредног професора статистике, привредне и социјалне политике у Љубљани, а 1925. позван је за редовног професора у Суботици. На Коларчевом универзитету у Београду држао је предавања из социологије и привредне историје (1933-40), али никада није позван за професора на неком од београдских факултета. Био је генерални секретар Индустијске и трговачке коморе у Новом Саду (1925-31) и заменик министра за трговину и индустрију (1926-27). Био је посланик у скупштини, 1935-38, испред десно оријентисаног "Радног клуба", а 1941-44 био је заменик гувернера Српске народне банке и један од водећих финансијских стручњака Недићеве владе. После 2. св. рата, као политички емигрант живео је у Швајцарској. К. је најзначајнији српски социолог између два св. рата. Први је целовито образложио најважнија епистемолошка питања социолошког метода. Писац је првог правог уџбеника социологије у Србији (*Увод у општу социо-логију*, 1934) и оснивач првог социолошког часописа "Друштвени живот" (>). Библ. у *Социолошком лексикону*, 1982, стр. 298.

Милован Митровић

Цветко Костић (Жупа Никшићка, 1912-Београд 1985), социолог. Основну школу је завршио у Никшићу, а гимназију у Мостару. Дипломирао је на Правном ф. у Бгд. Радио је у Етнографском институту САНУ, где је и докторирао (1953) са темом *Сељаци-индустијски радници*. Прелази у Институт за социологију, а од 1961. предаје на одељењу за социологију ФФ у Бгд. Одлично одабрана тема и обимно искуствено истраживање које је било основа доктората, прибавили су му велики углед. Сматран је настављачем С. Вукосављевића>. Повезивао је оно највредније из предратне српске социологије – добро познавање француске и немачке социолошке школе – са модерним техникама истраживања. Следеће његово истраживање о сељацима-радницима обављено је у Бору (1962) и такође је оцењено као изванредно. Био је први српски и југословенски социолог који је добио прилику да истражује промене у сеоским заједницама у иностранству (Алжир, 1965). Написао је и први уџбеник социологије села у Србији/Југославији (1969). Предавао је социологију села/града и на Економском, Пољопривредном и Архитектонском ф. у Бгд. Био је члан Извршног комитета Међународног удружења за социологију града и уредник бројних домаћих и страних социолошких часописа. Дела: *Муслимански Цигани у Скопљу* (1934); *Сељаци индустријски радници* (1955); *Бор и околина: социолошка истраживања* (1962); *Социологија села* (1969); *Социологија града* (1973).

Слободан Антонић

Критичка теорија, неомарксистички приступ истраживању и мењању друштва. *Kт* су артикулисали у Немачкој, 1920-тих година, М. Хоркхајмер и Т. Адорно. У Србији је, крајем шездесетих година, преовладала позитивна рецепција *кт*. Примедбе су се односиле углавном на могућност остварења теорије као "умног пројекта превратничке праксе". Међутим, након симболичког рушења зида у Берлину, 1989, у Србији је почела да преовладава негативна рецепција *кт*. Оптуживана је за утопистичко, преднаучно и потенцијално тоталитарно маштање о избављењу. Контрверзе о месту *кт*. у социологији и даље трају.

Вера Вратуша

Тодор Куљић (Зрењанин, 1949-), социолог. Докторирао 1981. социологију на ФФ у Бгд, где је сада редовни проф. *социологије политике*. Стручно се усавршавао у Немачкој. Гл. обл. рада: идеологија и организација политичких покрета и режима, ревизија прошлости, култура сећања. Дела: *Фашизам* (1978), *Теорије о тоталитаризму* (1983), *Тито* (1998), *Преобладавање прошлости* (2002), *Култура сећања* (2006).

Слободан Антонић

Младен Лазић (Голубинци, 1950-), социолог. Дипломирао социологију и магистрирао социјалну антропологију на ФФ у Бгд. Докторирао социологију на ФФ у Згб. Радио на Институту за друштвена истраживања у Згб. (1979-1991) и на ФФ у Бгд. (од 1991), где је сада ред. проф. Дуже боравио на ун. у Њујорку, Лондону, Паризу, Берлину, Варшави. Научни руководилац Конзорцијума инст. друштвених наука СФРЈ (1988-1991) и директор међународне социолошке летње школе (1998-2002). Руководио већим бројем истраживања класа(>) и елита(>). Објавио више од сто радова на енглеском, немачком, француском, руском и српском/хрватском језику. Приредио и две књиге о српском друштву које су преведене на енглески. Дела: *У сусрет затвореном друштву*, (1987); *Капитализам у еволуцији* (1988); *Систем и слом* (1994), *Рачји ход* (2000); *Промене и отпори* (2005).

Слободан Антонић

Марксизам, правац у друштв. наукама, добио име по Карлу Марксу (1818-1883). Суштину м. чини став о одлучујућем дејству "економске основе" на друштвену структуру, схватање историје и политике као класне борбе, критика капитализма и теорија револуционарног преображаја класног друштва у бескласно (комунистичко). Рецепција м. у Србији је прошла кроз четири етапе. У првој (до 1918), најзначајнију фигуру представља С. Марковић, који је био под утицајем руског народњаштва. Ту су и М. Ценић, Р. Драговић, Д. Туцовић и Д. Поповић. У другој етапи (1918-1945) м. се у Србији развија у

склопу деловања КПЈ. Најзначајнији представници су Ф. Филиповић и С. Марковић. Они популаришу тадашњу руску верзију м. То је време када се превode најзначајнија Марксова дела: *Капитал* (1933-34), *Осамнаести бример* (1934) и *Критика политичке економије* (1935). Трећа етапа (1945-1989) у знаку је м. као званичне идеологије. Ипак, већ 1950-60 врши се диференцијација на заговорнике "тврде" и "меке" струје у м. Присталице "тврде" струје биће критиковане током саветовања на Бледу (1960). То ће отворити врата за развој тзв. хуманистичког м., чији је најагилнији део био око часописа *Praxis* (Загреб) и *Философија* (Београд). Српски део групе чинили су: М. Марковић, Љ. Тадић, З. Голубовић, С. Стојановић, М. Животић, Д. Мићуновић, Т. Инђић и Н. Попов. У годинама након студентске побуне 1968, ови часописи бивају угашени, а српски праксисивци удаљени са ФФ у Бгд. Друга реакција биће увођење догматизованог м. као наставног предмета у средње и високе школе. М. се, до осамдесетих, претворио у беживотну идеолошку љуштину. Са сломом социјализма напушта се и званична идеологија м. Од угледнијих теоретичара, у садашњој, четвртој фази (1990-), м. су остали верни В. Милић и његови следбеници.

Милан Трипковић

Метод (гр. *méthodos* – истраживање, начин истраживања), конститутивни део науке који треба да оствари епистемолошке принципе преко којих се добијају научно ваљани резултати. Четири су таква принципа: 1. *опитност*, као планска усмереност истраживања; садржи теоријске и операционалне дефиниције појмова за прикупљање искуствене грађе и служи као окосница за анализу података. 2. *систематичност*, као постизање садржинске потпуности изворне грађе (било обухватом појаве или методично изабраним узорком); подразумева стандардизацију поступка истраживања у циљу постизања техничке и смисаоне уједначености прикупљања и анализе података. 3. *објективност*, као отвореност према стварности и као проверљивост; то је одсуство пристрасности, јавност свих фаза истраживања и интерсубјективна проверљивост сваког става и податка; 4. *прецизност*, не само током прикупљања података и њихове анализе, већ и приликом излагања резултата; примерено коришћење и нумеричких симбола, као најразвијенијег вида прецизности, олакшава се проверљивост и интеграција научног сазнања. Уз поштовање епистемолошких принципа науке, м. обухвата и стварање плана истраживања: дефинисање предмета, претпоставки, теоријских и операционалних дефиниција; одређивање извора и техничких поступака за прикупљање података; утврђивање праваца и аналитичких поступака за анализу података; укључивање добијених података у почетни теоријски оквир од кога се пошло у истраживање итд (>*методологија*).

Марија Богдановић

Методологија (гр. *méthodos* – начин истраживања; *lógos* – реч, наука), наука о методу (>); усмерена је на критичку анализу укупне истраживачке праксе одређене науке – од базичних претпоставки, посебних истраживачких и аналитичких поступака до новодобијених резултата; кодификује систем експлицитних правила и процедура на којима се заснива истраживање, а његови резултати оцењују; укључује испитивање логичке структуре научних закона, теорија и објашњења конкретне науке, начин дефинисања појмова, улоге хипотеза; испитује и начин на који су већ утврђена научна знања и основне претпоставке систематизовани у тој науци; прати избор и формулисање поступака за прикупљање искуствене грађе, ради формирања базе података, а потом проучава и усавршава аналитичке поступке који се примењују у њеној анализи; проучава да ли су средства за прикупљање и анализу података адекватна теоријским претпоставкама, теоријским и операционалним дефиницијама; утврђује и оптималне организацијске услове за остваривање постављених задатака, имајући у виду да реализација значајних пројеката захтева интердисциплинарност и групни (институтски) рад, уз примену технолошких средстава. Ослања се на социологију науке (>). У нашој социологији се текстови о м. јављају у првим уџбеницима социологије О. Мандића, А. Фијаменга, Р. Лукића, Ј. Горичара, а часописи *Социологија* (>) од 1957. и *Социолошки преглед* (>) од 1961. почињу са објављивањем методолошких текстова. Целовите књиге о м. објављују: Р. Супек (1961, 1983), М. Ђурић (1962), В. Милић (1965, 1978), Д. Мићуновић (1970), Ђ. Шушњић (1973), М. Марковић (1981), М. Брдар (1981), М. Богдановић (1981, 1993), М. Печујлић, ур. (1982), С. Новаковић (1982, 1999), И. Кувачић (1988), М. Поповић (1994), В. Илић (2006).

Марија Богдановић

Анђелка Милић (Београд, 1942-), социолошкиња. Дипломирала социологију (1965), магистрирала (1970) и докторирала (1975) на ФФ у Бгд. Радила у Институту друштвених наука (1965-71) и на ФФ у Бгд. (од 1971), где је данас редовни проф. Стручно се усавршавала, а доцније и држала предавања, у Немачкој, Енглеској и САД. Руководилац више истраживања српског друштва и породице. Обл. рада: социологија породице, соц. омладине, соц. образовања, антропологија. Оснивач родних студија на Универзитету у Бгд. Објављивала радове у водећим страним часописима. Дела: *Класе и породица* (1978), *Домаћинство, породица и брак у Југославији* (1981; коаутор), *Жене, политика, породица* (1994), *Социологија породице* (2001).

Слободан Антонић

Војин Милић (Пивница, Хрватска 1922- Београд 1996), социолог. Учесник НОР-а, у ЈНА до 1954. Дипломирао филозофију на ФФ у Бгд. 1951, докторирао 1958. на Правном ф. у Бгд. Заједно са Р. Супеком, М. Ђурићем, В. Кораћем и пољским социологом Л. Шћепанским сачинио 1959. програм студија социологије на Филозофском ф. у Бгд, где је предавао Методологију социолошких истраживања и Социологију сазнања (1962-1985). Добитник Октобарске награде Београда 1965. Држао течај на Филозофском ф. у Бечу 1972/73. и предавања у СР Немачкој, Француској и Пољској. Био је председник Српског социолошког друштва (1959-60), секретар Истраживачког комитета за социологију сазнања Међународног социолошког удружења (1966-70) и члан његовог извршног одбора (1984-86). Објављивао чланке и студије у разним иностраним часописима. Дела: *Социолошки метод* (1965), *Социологија сазнања* (1986), *Прилози историји социологије* (1989), *Социологија науке*, (1995) и *Друштвена структура и покретљивост Југославије* (1996). Потпуна библиографија штампана у Споменици В. Милића (1993).

Божо Милошевић и Тодор Куљић

Божо Милошевић (Брестике, 1949-), социолог. Дипломирао социологију на ФФ у Бгд (1973), где је магистрирао (1980) и докторирао (1986). Радио као доцент на Фак. техничких наука у Н. Саду (1987-92) и као проф. на Одеску за социологију ФФ у НС (1992-). Држао предавања и на ФФ у Бањалуци, Ист. Сарајеву и у Приштини/Кос. Митровици, и на Технолошком, Медицинском и Фак. физичке култ. у НС. Био на краћим студијским боравцима у Риму, Бечу и Прагу. Гл. обл. рада: социологија рада, модернизација, транзиција. Дела: *Могућности и границе кибернетике* (1989), *Техничко стваралаштво радника* (1990), *Умеће рада* (1997), *Социологија рада* (2000), *Социологија и савремени свет* (2007).

Слободан Антонић

Аљоша Мимица (Београд, 1948-) социолог. Докторирао социологију на ФФ у Бгд, где је редовни проф. Стручно се усавршавао или предавао на ун. у Француској. Бави се историјом социјалних теорија, а нарочито историјом социјалне филозофије и социологије у Француској. Превео с ф. низ класичних филозофских и социолошких дела (Монтескјеа, Токвила, Диркема). Приређивач *Социолошког речника* (заједно са М. Богдановић, 2007). Дела: *Оглед о средњој класи* (1983); *Радикалска социологија* (1991), *Монтескје, Токвил, Диркем* (1995); *Емил Диркем и радикалска социологија* (2004).

Слободан Антонић

Љубиша Митровић (Мокра, општина Бела Паланка, 1943-), социолог. Дипломирао социологију на ФФ у Бгд, магистрирао на ФПН у Бгд, докторирао на ФФ у Нишу (1977). Стручно се усавршавао на Високој школи друштвених наука у Паризу. Сада је редовни проф. на ФФ у Нишу и гостујући проф. на ун. у земљи (Београд, Приштина) и иностранству (Велико Трново, Благоевград). Члан је Светске ун. академије "Платон" и њен гостујући проф. (Патра, Грчка). Био декан ФФ и проректор Ун. у Нишу. Три пута биран за народног посланика (1969, 1989. и 1990). Награђен Октобарском наградом града Ниша (1987). Објавио 400 радова на француском, енглеском, руском, немачком, бугарском, македонском и српском ј. Дела: *Социологија и савременост* (1984); *Социологија развоја* (1992); *Савремено друштво* (1996); *Глобализација и Балкан* (2002); *Пут у зависно друштво* (2004).

Слободан Антонић

Милован Митровић (Жупањац, 1948-), социолог. Дипломирао социологију на ФФ у Бгд. (1972). Докторирао на Правном фак. у Бгд. (1979). На Правном ф. у Н. Саду асистент и доцент (1973-1983); проф. социологије на ФТН у НС (1983-1987); на ФФ у НС (1987-1992), на ФФ у Бгд (1992-2003) и на Правном ф. у Бгд (2003-). Од 1990. редовни проф. Ур. *Зборника за друштвене науке Матице српске*, а сада секретар Матичиног Одељења друштвених наука, члан УО и ИО. Објавио око 150 радова из историје југосл. и српске социологије, опште и руралне соц., етносоциологије и соц. права. Дела: *Југословенска предратна социологија* (1982); *Наше село између прошлости и будућности* (1989); *Социологија села* (1998); *Српско село* (1999); *Социологија* (2005); *Увод у социологију и социологију права* (2006).

Слободан Антонић

Драгољуб Мићуновић (Мердаре, 1930-), социолог и политичар. Са 14 год. укључио се у НОП. Након резолуције ИБ, 1948, као ученик, због одбијања да се одрекне рођаке, ухапшен и послат на Голи оток. Тамо провео две године. Матурирао у гимназији у Прокупљу (1950), дипломирао филозофију на ФФ у Бгд (1954). Био проф. у Учитељској шк. у Бгд. и у крушевачкој гимн. За асис. на Одељењу за филоз. и соц. ФФ у Бгд изабран 1960. Докторирао 1969. и изабран за доц. Историје социјалних и политичких теорија. Укључио се у покрет интелектуалаца око "Праксиса" и "Философије". Учесник студенског бунта 1968. Био у групи од осам проф. који су удаљени са ФФ (1975). Тек 1981, под притиском међународне јавности, добио запослење на Одељењу за филозофију ИДН у Бгд. На ФФ враћен 1990, као редовни проф. Имао више студијских боравака у Француској,

Немачкој, Енглеској и САД. Предс. Демократске странке (1990-94) и Демократског центра (1996-2003). Републ. посланик 1990. и 2007, савезни 1992, 1996. и 2000. Предс. Већа грађана Савезне скупштине (2000-3), и предс. Скупштине СЦГ (2003-6). Дела: *Логика и социологија* (1971) и *Социјална филозофија* (1988), *Филозофија минима* (2001), *Моја политика* (2005), *Речи у времену* (2007).

Слободан Антонић

Модернизација, процес током којег неко неразвијено (не-западно) друштво поприма особине развијеног (западног) друштва у сфери економије, технологије, образовања, здравствене заштите, политичких и друштвених установа итд. У Србији четири већа таласа м. Први (1880-1912) започео м. државне управе, војске, образовања, судства, саобраћаја и привреде. До 1888. изграђено 552 км пруга, до 1896. отворено 14 већих инд. предузећа, а број рудника утростручен. Током тзв. царинског рата (>) убрзан раст домаће инд.: вредност инд. производње уседмостручена (1905-1911), извоз повећан 37% (1906-1910), буџетски приходи удвостручени (1904. и 1914), дужина пруга утростручена (1888-1914). Другом таласу м. (1929-1941) највише допринео М. Стојадиновић (>) радом на м. привреде. Отворена рафинерија бакра у Бору, раф. олова у Трепчи, фаб. сумп. киселине у Шапцу, авиоинд. у Земуну, аутоинд. у Раковици, нове ел. централе и далеководи. Трећи талас (1946-1979), одликује м. привреде, образовања и здрав. заштите. До седамдесетих, инд. произв. прешла пољопривредну, пољ. становништво пало испод половине, а удео неписмених испод петине. М. није завршена због пол. и државне кризе СФРЈ и југ. ратова (1991-9). Четврти талас (2000-), обележавају реформе пол. установа, приватизација, обнова саобр. инфраструктуре и прихватање евр. стандарда у производњи, услугама, образовању итд.

Слободан Антонић

Александар Молнар (Београд, 1963-), социолог. Дипломирао на Правном ф. у НС (1986), магистрирао (1991) и докторирао (1992) социологију на ФФ у Бгд. Стручно се усавршавао у Амстердаму, Гетингену, Минхену, Берлину и Лондону. Радио као асистент на Правном ф. у НС (1988-1993), прешао на ФФ у Бгд, где је 2004. изабран за редовног проф. Предавао и на Георг-Август-Универзитету у Гетингену (2003). Дела: *Друштво и право* 1-2 (1994), *Народ, нација, раса* (1997), *Расправа о демократској уставној држави* 1-5 (2001-2006, награда града Београда 2003), *Мит, идеологија и мистерија у тетралогији Рихарда Вагнера* (са Драганом Јеремић-Молнар, 2004).

Слободан Антонић

Одељење за социологију ФФ, најчешћи назив наставне јединице при ФФ за образовање социолога (некад се зову и катедре, или одсеци). У Србији постоје четири такве јединице. На ФФ у Бгд. катедра за соц. је основана 1959. (као прва у СФРЈ), а на ФФ у Нишу 1971. На ФФ у НС одсек за наставу марксизма прерастао је у студијску групу за филоз. и соц. (1988), од 1993. студенти су се, код уписа у 3. годину, опредељивали између филоз. и соц., да би 1996. дошло до потпуног раздвајања студијских програма. На ФФ у Кос. Митр. (некада у Приш.) данас постоји двопредметна катедра филозофија–социологија, а студенти се после друге године опредељујеу за соц. или фил. Укупно је у Србији соц. дипломирало преко три хиљаде студената.

Слободан Антонић

Петар Опалић (Томингај, 1947). Дипломирао 1971. на Медицинском и 1974. на Филоз. ф. (филозофију као А и социологију као Б предмет) у Загребу. На ФФ у Бгд магистрирао 1989. и докторирао 1986. Изабран за асистента приправника за предмет "Социјална патологија" на ФФ у Бгд. 1976, а за редовног професора 1999. Ради и у Институту за ментално здравље у Бгд од 1975. као клинички лекар, а од 1980. као психијатар и 1986. као психотерапеут. Био је директор Института за ментално здравље (2001-2004). Од 1996-2000. председник Психотерапијске секције СЛД. Боравио као стипендиста Хумболтове фондације на Психијатријској кл. Ун. у Марбургу (1984-1985), те у више наврата на Психосоматској кл. Ун. у Хајделбергу (1994-2006), где је био гостујући професор. Дела: *Мозгућности групне психотерапије* (1986), *Егзистенцијалистичка психотерапија* (1988), *Самоубиства у Југославији* (коаутор 1990), *Untersuchung zur Gruppenpsychotherapie* (Giessen 1999), *Qualitative and Psychometric Research of Refugees and Traumatized Subject in Belgrade* (Giessen 2005).

Слободан Антонић

Ружа Петровић (Ритопек, 1928- Београд, 1993), социолошкиња. Дипломирала (1963) и магистрала (1967) социологију на ФФ у Бгд, докторирала на ФФ у Загребу (1973). Предавала демографију на Одељењу за социологију, ФФ у Бгд. (1964-1993). Била је члан Одбора за проучавање становништва САНУ. Бавила се проблемима демографског развитка становништва СФРЈ. Поставила темеље социјалне демографије у Србији, повезавши богату демографску грађу са социолошким парадигмама и аналитичким оквирима. Ангажовала се и у креирању програма популационе политике на нисконаталитетним подручјима Србије. Дела: *Друштво и Становништво* (1978), *Етнички мешовити бракови у Југославији* (1985), *Миграције у Југославији и етнички аспект* (1987), *Сеобе Срба и Црногораца са Косова и из Метохије* (коаут.; 1989), *Самоубиства у Југославији* (коаут.; 1990).

Мирјана Бобић

Мирослав Печујлић (Сисак (Хрв.), 1929- Београд 2006), социолог. Дипломирао на Правном ф. у Бгд. (1957), где је и изабран за асист. за *Опиту социологију* (1958). Био на студ. боравку у Енглеској (1959) и САД (1961-62). Докторирао на Правном ф. у Бгд (1961), за редовног проф. изабран 1973, пензионисан 1994. Био је један од оснивача ФПН у Бгд, где је предавао *Политичку социологију*. Био ректор Београдског ун. 1977-1981. Оснивач и уредник часописа *Гледишта*, председник Европског центра за високо образовање при UNESCO, сарадник Универзитета УН, члан уредништва *Higher Education Policy*. Ур. међународних зборника: *The Transformation of the World – The Role of Science and Technology* (1980), *Social and Cultural Alternatives in the Changing World* (1981), *Science and Technology in the Transformation of the World*, (коуредник, 1982). Са Р. Лукић главни редактор *Социолошког лексикона* (1982). Учесник НОБ-а од 1943, члан СКОЈ-а од 1944, члан ЦК СКЈ, члан Извршног комитета ЦК СКЈ, члан Председништва ЦК СКЈ и члан Извршног бироа Председништва СКЈ, члан ЦК СКС. Добитник Ордена братства и јединства са златним венцем, Ордена Републике са сребрним венцем, Октобарске плакете Београда, НИН-ове награде за публицистику 1977. Дела: *Класе и савремено друштво* (1967), *Универзитет будућности* (1980; енг. изд. 1987), *Заробљено друштво* (1986), *Драма социјализма* (1989), *Глобализација* (2002).

Слободан Антонић

Весна Пешић (Гроцка, 1940-), социолошкиња и политичарка. Дипломирала филозофију на ФФ у Бгд, магистрирала (1971) и докторирала (1977) на Правном ф. у Бгд.. Радила на Одељењу за социологију ИДН (1964-72), Институту за социјалну политику (1972-78), на Вишој шк. за социјалне раднике (1978-81) и на Институту за филозофију и друштвену теорију (1991-). На студијским боравцима била на Далеком истоку (1977) и у САД (1978/9). Предс. Грађанског савеза Србије (1992-1998), народна посланица (1993-1997 и 2007-), амбасадор СРЈ у Мексику (2001-5). Добитница награде "Андреј Сахаров" (1997). Дела: *Друштвена слојевитост и стил живота* (1976), *Кратки курс о једнакости* (1988), *Разрешица* (1999), *Можеш ти то Весна, можеш* (аутобиогр; 2000).

Слободан Антонић

Позитивизам, правац у друштвеним наукама. Изворно, почива на схватању да се и друштвене појаве повинују законима који су слични онима у природним наукама. Стога, п. настоји да преузме истраживачке и објашњавалачке парадигме природних наука и примени их на друштво. Такође, основна епистемолошка претпоставка п. јесте да свет није пука социјална конструкција и да га је могуће објек-

тивно сазнати одговарајућим методама. П. је често био прихваћен у нашој социологији, поготово оној која је истраживачки и емпиријски усмерена, као подразумевајуће епистемолошко становиште. Њиме су се социолози, пре 1989, настојали заштитити од идеолошког уплива званичног марксизма. Са друге стране, критичари п. често су овај појам користили у пејоративном смислу, како би одбацили неку истраживачку стратегију као "антихуманистичку", "пренаглашено емпиријску и "квантификацијску". Данас, код неких припадника млађих генерација социолога такође је изражен антипозитивистички дух. Они изричито, или подразумевајуће, прихватају постмодерну епистемологију субјективизма, релативизма и епистемичке неизвесности. Јачање овог правца се, од 1989, јасно види и по превођењу литературе, при чему се најчешће изабирају аутори који припадају некој од постпозитивистичких струја интерпретативне социологије. Тако се имплицитна подела на "позитивисте" и "антипозитивисте" одржава и данас у српској социологији.

Марко Шкорић

Небојша Попов (Петровград/Зрењанин, 1939-), социолог. Дипломирао на Правном ф. у Бгд, докторирао на ФФ у Згб. (1976). Као асистент на ФФ у Бгд. припадао српском делу "Праксис" групе, удаљен са ФФ (1975), заједно са још седморо проф. Његова књига *Друштвени сукоби* била забрањена (1983). Од 1981. на ИФДТ. Бави се социјалном историјом. Гл. ур. листа *Република* (1989-). Дела: *Партија (СКЈ), политичка власт и самоуправљање* (1966), *Contra fatum: "случај групе професора"* (1988), *Југославија под напоном промена 1968-1990.* (1990), *Српски популизам* (1993; пољско изд. 1994), *Српска страна рата* (1996, коаут; енг. изд. 1996, нем. изд. 1998).

Слободан Антонић

Душан Ј. Поповић (Сурдук, 1894- Белегиш, 1965) историчар и историјски социолог; проф. Ун. у Бгд, ур. "Гласника историјског друштва" у НС. Између два св. рата увео предавања из историјске социологије. Настојао да историјску грађу излаже према социолошким начелима. Дела: *О Цинџарима* (1927); *О хајдуцима*, 1-2. (1930; 1931); *Србија и Београд: од пожаревачког до београдског мира 1718-1739* (1950); *Велика сеоба Срба 1690: Срби сељаци и племићи* (1954); *Срби у Војводини*, 1-3. (1957; 1959; 1963).

Слободан Антонић

Михаило Поповић (Београд, 1925-), социолог. Дипломирао филозофију на ФФ у Бгд (1950), где се запослио као асистент. Докторирао на ФФ у Бгд. (1956) и изабаран за доцента социологије (1958). Један је од оснивача Одељења за социологију ФФ у Бгд (1959). Као сти-

пендиста UNESCO боравио у Паризу, Женеви и Бриселу (1958-9), а као стипендиста Фордове фондације на специјализацији у САД (1963-4). На ФФ у Бгд изабран за редовног професора (1970). Предавао социологију и у Олбанију, држава Њујорк (1981). Био на студијским боравцима и у Немачкој, Пољској, Чешкој и Кини. Био је декан ФФ (1979-1981), председник Српског социолошког друштва и председник Југословенског удружења за социологију. Један је од утемељивача модерне социологије у Србији, схваћене и као теоријске и као емпиријске дисциплине. Организовао је прва велика истраживања друштвене структуре у Србији (>класе) и допринео еманципацији српске социологије од догматског марксизма. Неговао јасну мисао, аналитичност и спремност на корекцију властитих научних становишта у сусрету са новим чињеницама. Заједно са В. Милићем оставио најдубљи траг у савременој српској социологији. Дела: *Савремена социологија* (1961), *Проблеми друштвене структуре* (1967), *Теорије и проблеми друштвеног развоја* (коаутор, 1981), *Теорија и емпирија* (1994) и *Тоталитарни системи* (1997). Библиографија у: *Споменица М. Поповића* (2002).

Слободан Антонић

Миодраг Ранковић (Голубац, 1925-), социолог. Дипломирао филозофију на ФФ БГД (1955), где је одбранио докторат (1968). Водио четири теоријско-истраживачка пројекта из којих је произашло више значајних књига. Писао о светским социолозима, као и радове о савременом друштву (друштвени развој, глобализам и антиглобализам, нови светски хегемонизам, тероризам). Учествовао у састављању наставних програма и у писању уџбеника за социологију. Одликован Орденом рада са црвеном звездом. Дела: *Гурвичево схватање структуре и типологије глобалних друштава* (1970), *Теорије и проблеми друштвеног развоја* (коаутор, 1981), *Промене и развитак друштвених организација* (1983), *Дефиниције и границе друштвеног развоја* (коаутор, 1989), *Социологија и футурологија 1-2* (1995-1998).

Зоран Аврамовић

Ласло Секел (Суботица, 1949- Београд, 2001), социолог. Дипломирао на ФПН у Бгд. (1972) и на групи за филозофију ФФ у Бгд. (1974). Магистрирао на одељењу за социологију ФФ у Бгд. (1977). Докторирао на ФФ у Згб. (1984). Запослио се, 1974, у Институту за међународни раднички покрет (данашњи Институт за европске студије). На Правном фак. у НС радио од 1977. Због писања о анархизму постао мета напада идеолошких чистунаца. Комисија Катедре за теорију државе и права утврдила је да је Секел "потцењивао значај диктатуре пролетаријата у делима класика марксизма" и да "у неким радовима

мр Секеља метод материјалистичке дијалектике није довољно заступљен" (1980). Зато је С. одстрањен са наставе и смештен у факултетски Институт (1981). Након тога, радио је и у ИФДТ (1985-1990) и у ИЕС (1991-2001). Гостујући проф. њујоршке New School for Social Reshearch, као и ун. у Гетингену, Каселу, Јерусалиму и Дебрецину. Уз анархизам, истраживао и однос марксизма и државе, и писао о распаду Југославије. Објавио две књиге и тридесетак чланака на енглеском и немачком. Током деведесетих био међу најцитиранијим српским социолозима у иностранству. Дела: *О анархизму* (1982; енг. изд. 1993), *Комунизам и држава* (1989) *Југославија: структура нападања* (1990; енг. изд. 1992), *Време беичаића* (1995), *Идентитет: Срби и/или Југословени* (2001, коаут).

Слободан Антонић

Социјална демографија, примењена наука која проучава развитак становништва и његове битне компоненте (наталитет, морталитет, миграцију), У ширем смислу, с.д. истражује и демографске структуре и асоцијације становништва (брак, породицу, домаћинство и насеље), као и везу становништва са природним, социјалним и историјско културним окружењем. С.д. је поддисциплина тзв. материјалне (садржинске) демографије, која проучава однос д. феномена и друштвених промена. Она се бави тумачењем д. појава, тако што се оне повезују са теоријским парадигмама и објашњењима социологије, али и других друштвених и хуманистичких наука. Социјална демографија је у Србији утемељена захваљујући значајном научном и стручном раду академика Милоша Мацуре (1916-2005), некадашњег директора Одељења за становништво ОУН (1966-1972) и оснивача и председника интердисциплинарног Одељења за проучавање становништва при САНУ (од 1981). На Филозофском факултету је с.д. развијана захваљујући интелектуалним прегнућима професорки Руже Петровић и Марине Благојевић. Данас се овом дисциплином бави Мирјана Бобић, такође наставник на овом факултету и аутор првог уџбеника из ове области.

Мирјана Бобић

Социјална статистика, званични статистички подаци о друштву и становништву, посебно о стању људских ресурса (здравље, образовање, итд). У Србији појам социјалне статистике није у употреби. Концепт се, међутим, може препознати преко методологије и врсте података који се прикупљају на два нивоа. Од 2000. методологија Републичког завода за статистику је знатно прилагођена европским и светским стандардима. Тако се у Србији данас систематски прикупљају подаци о становништву, привреди и институцијама који су упо-

редиви са подацима из развијених европских земаља. Осим тога, Републички завод за статистику администрира и ДевИнфо базу података УН која прати све важне параметере друштвеног развоја за велики број земаља у свету. Други важан извор података за с.с. у Србији чине резултати независних истраживања научних института, невладиних организација и истраживачких фирми рађена на узорцима. Ова истраживања су често везана за рад државних институција и услађена са стандардима различитих међународних институција или пројеката који се баве питањима друштвеног развоја (УНДП, Светска Банка, World Value Survey и сл).

Слободан Цвејић

Социологија, наука о друштву као целини и о друштвеном животу људи. Настала током 19. в. у Француској, Немачкој, Енглеској и САД. И код Срба се с. јавља са почецима модерног друштва и у окриљу културних установа, међу којима је најважнији универзитет. Прво упориште био је Правни ф. у Бгд. и катедра за социологију (од 1935). Тада је основано и Друштво за социологију и друштвене науке. Пре 2. св. рата посебно су с. развијали С. Јовановић, М. Косић, Ђ. Тасић и др. После рата, с. даље унапређују Р. Лукић, В. Кораћ, С. Вукосављевић, Ц. Костић и др. Изузетан значај има оснивање студијске Групе за с. (од 1959) и Института за с. истраживања (од 1972) на ФФ у Бгд, а потом и студијске групе на ФФ у Нишу (од 1971) и Н. Саду (од 1988). Најзначајнији социолози тог поколења су М. Поповић, В. Милић, М. Печулић, М. Ранковић, Р. Петровић, З. Голубовић и др. Од шездесетих, Српско социолошко друштво издаје часопис *Социолошки преглед*, а у Бгд. као часопис Југосл. удружења за с. излази *Социологија*. У оквиру Института друштвених наука у Бгд, формира се Одељење за с. (1957), које покреће прва модерна емпиријска истраживања (>класе). Социолошки институт Србије основан је 1961. (>Институт за криминолошка и с. истраживања). Од седамдесетих, развијене су и све важније посебне социологије (> с. града, с. културе, с. политике итд). Нарочити допринос развоју с. дају: Ђ. Шушњић, М. Богдановић, С. Болчић, О. Бурић, А. Милић, М. Лазић, С. Вујовић, М. Митровић, А. Мимица, Д. Мркшић, С. Вуковић, Н. Јованов, Л. Секељ, М. Немањић, М. Јанићијевић, Б. Јакшић, М. Живковић, Н. Попов, Т. Куљић, Љ. Митровић, Д. Ђорђевић, Д. Жунић, М. Трипковић, Д. Коковић, Б. Милошевић, П. Опалић, Љ. Пушић и др.

Милован М. Митровић

Социологија града, посебна социолошка дисциплина која проучава статистику и динамику градова као друштвено хетерогених колективитета које сачињавају популације, активности и институције на истом

простору. *С. з.* се у Србији конституисала и развијала после 2. св. рата у контексту институционализације наше социологије и бурних промена изазваних убрзаном индустријализацијом, деаграризацијом и урбанизацијом. Прва генерација социолога града коју чине Ц. Костић, А. Тодоровић и М. Живковић делује почев од 1960-их. Од 1980-их активна је генерација коју представљају К. Петовар, С. Вујовић и Љ. Пушић, а којој се почетком 1990-их прикључују М. Петровић и др. Нашу *с. з.* карактерише теоријски и методолошки плурализам: чикашка школа, марксизам, веберијанизам, теорија одрживог развоја, као и разне квантитативне и квалитативне методе. У светлу ових и других теоријских приступа наши социолози су проучавали: градове, различите моделе урбанизације и типове градова, дистрибуцију моћи у градовима, урбану политику, урбано планирање, становање и стамбену политику, урбане промене у транзицији итд. Данас *с. з.* спада у ред развијенијих посебних социолошких дисциплина у Србији.

Сретен Вујовић

Социологија друштвених девијација, посебна социологија која се бави свесним деловањем појединаца којим се крше писане и неписане друштвене норме. СДД се сматра или делом социјалне патологије (који тежи медицини) или посебном социологијом (више тежи праву). У овој другој варијанти СДД искључује као предмет изучавања неке психичке поремећаје (неуросе, реактивне психичке поремећаје, психозе, поремећаје личности, депресије, сексуалне поремећаје), па је њен предмет, поред криминалитета, још и малолетничка делинквенција, проституција, болести зависности, алкохолизам, наркоманија и самоубиства. Шири предмет СДД чине такође сиромаштво, бескућништво и просјачење, коцкање, злостављање, корупција, тероризам и друштвене дезорганизације (разводи, ратови). У СДД су присутни различити теоријски приступи: статистички (девијантно понашање се одређује као одступање од статистичког просека), нормативистички (зависно од кршења моралних и других норми), теорија етикетања (девијантно је оно понашање које чланови друштвене заједнице опажају као девијантно) и теорија конфликта (девијантност се одређује као начин да подређене друштвене групе нападну вредности владајућих група).

Петар Опалић и Милана Љубичић

Социологија културе, посебна социологија која истражује однос друштва и културе. Култура се може промишљати као начин живота, модел, научено понашање, начин мишљења, осећања и веровања, одређени симболички систем итд. Али, она је увек повезана са витал-

ним функцијама људског друштвеног живота. За савремену с.к. значајна су следећа питања: (1) како да се одреди култура у свим њеним савременим оквирима, (2) како да се осмисли однос између структуре и културе и (3) како да се изведу систематске студије културе у њеном друштвеном контексту. У Србији је до афирмације с.к. дошло крајем педесетих и почетком шездесетих година XX в. Преводе се релевантни радови А. Хаузера, Т. Адорна, Е. Морена и других аутора. Покрећу се часописи ("Гледишта", "Култура" и др.), организују последипломске студије, оснива Завод за проучавање културног развоја. Као родоначелници с.к. могу се сматрати М. Илић, М. Ранковић, В. Милић, Д. Јеремић, В. Павићевић, Р. Божовић, С. Мајсторовић. Убрзо се у овај круг укључују М. Немањић, Б. Стојковић, Б. Џуверовић, Д. Коковић, Ђ. Јовановић. Значајан је допринос С. Петровића, Ј. Јанићијевића, Б. Прњата и др.

Милош Немањић

Социологија науке, социолошка дисциплина која се бави анализом социјалног контекста научне мисли. Настала је тридесетих г. 20. века, а оснивач је Роберт Мертон. Најважнији проблеми којима се с.н. бави су: настанак науке и друштвена условљеност њеног развоја, постојање норми које руководе научним истраживањима, проблем награђивања научних доприноса, питање открића, преваре, креативности, комуникације међу научницима итд. У Србији је с.н. недовољно развијена. Број преведених књига је мали. Као наставни предмет, с.н. не постоји у Београду, а у Новом Саду и Нишу је изборни предмет. Постоје свега два, недовољно савремена уџбеника (В. Милић и Р. Радивојевић). Главни представник у Србији дуго времена је био В. Милић који је у великој мери обликовао рецепцију с.н. у марксистичком кључу. Његови најпознатији директни следбеници су Р. Радивојевић и Б. Милошевић. Аутори који се не ослањају на Милића су: Ђ. Шушњић, М. Брдар, М. Крстовић, М. Шкорић и др.

Марко Шкорић

Социологија политике, посебна социолошка дисциплина која истражује дубље друштвене условљености политике. Настала је као покушај превладавања недостатака традиционалне мисли о политици. С.п. код објашњења политичких процеса полази од друштвене структуре, тј. од различитих интереса класа, слојева и група, и настоји да објасни утицај ових чинилаца на ток политичких процеса, карактер политичких установа, идеологију и политичку културу уопште. Бави се и анализом изборног понашања, улогом вођа, страначке пропаганде, политичких симбола итд. Синхроним поређењем актуелних процеса и дијахроним историјском упоредном перспективом

с.п. ствара критерије за оцену историјске функционалности политичких покрета и система (њихове напредне, назадне или стагнантне улоге). У Србији зачетке с.п. срећемо између два светска рата у радовима Сл. Јовановића а од 1950-их је ова дисциплина систематичније развијана у склопу разних дисциплинарних приступа: правни (Р. Лукић), филозофскоправни (Ј. Тадић), политиколошки (М. Печујлић, В. Гоати, В. Павловић) историјскосоциолошки (Т. Куљић, С. Антонић) и разноврсних опредељења (раније претежно марксистичких, али од скоро либералних и конзервативних).

Тодор Куљић

Социологија породице је међу најстаријим посебним социолошким дисциплинама у свету. Такав случај је са овом дисциплином и међу Србима. Родоначелник социолошког истраживања на подручју 'Славенског Југа', био је Валтазар Богишић. Он је вршио прва анкетна истраживања породичне задруге (1874). У Србији су, током 19. в., доминирала два приступа: етнолошки, са упориштем у раду В. Караџића, и антропогеографски, са ослонцем на школу Ј. Цвијића. Пред сам почетак 2. св. рата, обављено је и велико истраживање породичне задруге у југословенским земљама (Вера Ст. Ерлих, 1964). После 2. св. рата истражују се породичне промене које доносе индустријализација, дезаграризација и нови социјалистички систем. Главна истраживања спроводе О. Бурић, Ц. Костић, З. Голубовић, Р. Петровић, Б. Димковић, А. Милић и др. Током 80-их година у с.п. појављују се нова тематска интересовања: родитељство, детињство, интергенерацијски односи, ванбрачност, насиље у породици. Јавља се и критички став према "идеализацији породичног бивства" (М. Благојевић, С. Томановић, М. Бобић, М. Кораћ, Г. Трипковић, Г. Вуксановић и др).

Анђелка Милић

Социологија рада, посебна социолошка дисциплина која проучава рад као једну од основних особина људске врсте и услов опстанка и развоја друштва. Истражује међусобну условљеност разних страна рада и њихову повезаност са другим друштвеним чиниоцима. Као засебна дисциплина настаје 1920-тих, кроз радове Е. Мејоа (Мауо) и Ж. Фридмана (Friedmann). У оквиру *с.п.* данас постоје посебне социолошке гране, као што су: индустријска и економска с., с. организације, с. професија, с. радног колектива, а у новије време и с. менаџмента и/или маркетинга. У Срба се већ између два светска рата јавља занимање за *с.п.* код Д. Јовановића, М. Аврамовића и неких марксиста. Од краја 50-тих *с.п.* се предаје као наставни предмет, прво, на Ун. у Бгд (на Одељењу за социологију ФФ, на Економском ф., на факултетима техничких наука, на ФПН), а потом и на осталим ун. и вишим школама у Србији. Међу првим ун. наставницима за *с.п.* јављају се

В. Рашковић, И. Станојчић и Д. Марковић, а потом М. Радовановић, С. Болчић, Б. Милошевић, С. Вукићевић, М. Стојковић, Р. Радивојевић, Р. Куљић и др. По истраживањима у области с.р. познати су С. Болчић, Б. Милошевић и С. Вукићевић.

Божо Милошевић

Социологија религије, посебна социолошка дисциплина која истражује узајамни однос религије и друштва. Почети с. р. у Србији везују се за предавања С. Јовановића о социологији религије М. Вебера и Е. Трелча (1938). Прву књигу с насловом *Увод у с.р.* издаје С. Жарковић (1945). С. р. се као академски предмет јавља на Филозофском факултету у Београду, 60-их. Утемељује га В. Павићевић, писац универзитетског уџбеника *С.р. са елементима филозофије р.* (1970). Уследиће *С.р. и образовање* Д. Коковића (1996), и, као круна, *Религија I и II* Ђ. Шушњића (1998). Српска с. р. усредсређена је данас на проучавање: православља, СПЦ, вероисповедне припадности, класичне религиозности грађана, старих секти, нових религијских покрета, политизације религијско-црквеног комплекса, демократизације верског поља. Сматра се да недостаје више изучавања ислама и муслиманског становништва. Уз теоријски принос М. Вукомановића и З. Кубурић, кључна истраживања религиозности обавеза су: у Војводини (С. Флереа/Д. Пантића, 1975), у нишком региону (Д. Б. Ђорђевића, 1982), у браничевском округу (М. Благојевића, 1993), у Србији (Д. Радисављевић-Ћипаризовић, 1999).

Драгољуб Б. Ђорђевић

Социологија сазнања, посебна социолошка дисциплина која истражује вансазнајне чиниоце и учинке сазнања. Институционализована у Немачкој још 1920-тих. У Србији је, четрдесетак година касније, В. Милић на Катедри за социологију ФФ у Бгд почео да систематски развија с.с. Он ју је видео као социолошко-историјско проучавање рационално-искуствене мисли о стварности и могућностима њеног мењања у складу с људским потребама. Овакво схватање је довело до дебате на страницама *Социолошког прегледа* и *Социологије*, непосредно уочи и након распада СССР. Дебата се наставила и након смрти В. Милића (1996). Насупрот Милићевске критике идео-логије позитивизма, инструменталне рационалности и релативистичке тезе о вредносној неутралности, наступала је критика идеологије дијалектичког материјализма као епистемолошког привилеговања становишта пролетаријата у име тоталитарне тежње ка остварењу утопије. Главни истраживачи у области с.с. данас су Ђ. Шушњић, М. Брдар, В. Илић, Б. Милошевић, Р. Радивојевић, М. Шкорић и др, а В. Вратуша настоји да иновира наставу и подстакне истраживање с.с. увођењем и електронске подршке (<http://web.f.bg.ac.yu/moodle/course/view.php?id=7>).

Вера Вратуша

Социологија села, посебна социолошка дисциплина која проучава село као друштвено-просторну скупину, као људско насеље и локалну друштвену заједницу, са особеним (сељачким) начином живота. Јавља се крајем 19. в. у Француској и САД, где је и данас најразвијенија. У Србији се социологија села ослања на традицију етносоциолошких и антропогеографских истраживања народног живота, од В. Караџића, преко Ј. Цвијића, до С. Вукосављевића. Нови подстицај добија са оснивањем студијских група за социологију. Ту се с.с. јавља као један од обавезних наставних предмета, некад самостално, а понекад у оквиру социологије насеља (заједно са социологијом града). Изучава се и на пољопривредним факултетима, раније у склопу опште социологије, а данас заједно са аграрном социологијом и агроэкономијом. Истраживачки се често прожима са етнологијом, али и са студијама просторних друштвених структура, као и студијама одрживог регионалног и локалног развоја.

Милован М. Митровић

"Социологија", часопис за социологију, социјалну психологију и социјалну антропологију, 1959-2002. орган Југословенског удружења за социологију (>), одн. 2003-6. орган Социолошког удружења Србије и Црне Горе. Излази у Бгд. Претходник му је "Југословенски часопис за филозофију социологију" (1957, гл. у. В. Кораћ). Из Србије су гл. у. били: И. Станојчић (1959-61), В. Милановић (1964-65), З. Голубовић и М. Печујлић (1965-68), Вој. Милић (1968-1970), Ј. Станковић (1970-76), В. Милановић (1976-82), М. Ранковић (1982-3), М. Јанићијевић (1983-5), М. Богдановић (1985-87), Б. Јакшић (1989-1991), М. Лазић (1991-3), А. Милић (1993-5), Ж. Папић (1995-6), А. Молнар (1997-2000), Б. Милошевић (2000-4), М. Петровић (2005-6), И. Спасић (2007-). Излази тромесечно, уз честе тематске свеске. С. је, у доба СФРЈ била једини часопис који се појављивао као орган неког југосл. стручног удружења у области друштвених наука. Сарадници су били из целе СФРЈ, те је С. имала значајан утицај на интеграцију југосл. социологије. С. је и данас задржала транснационални круг тема и сарадника. Штампана се латиницом, од 1995. једна свеска годишње излази на енглеском.

Слободан Антонић

Социолошки институт Филозофског факултета, уобичајена установа за истраживачки рад наставника и студената социологије у Србији. Постоји на ФФ у Београду, Нишу и Новом Саду. Институт за социолошка истраживања ФФ у Бгд постоји од 1972. Најзначајнија истраживања тичу се класног (слојног) састава српског друштва (>класе). Такође су истраживане друштвене промене и промене у др. односима, а нарочито оне које се тичу брака и породице, одн. промене начина живота у Србији. Укупно је урађено 16 макропројеката и

објављено преко четрдесет књига. На ФФ у Нишу од 1983. делује Одељење за друштвена истраживања, одн. Научноистраживачка јединица за социологију. Истраживања ове установе углавном су усмерена на друштвене процесе и проблеме Југоисточне Србије, као и међурегионалне сарадње са суседним земљама. Од 2005. НИЈС издаје "Годишњак за социологију". На ФФ у НС Институт за филозофију и социологију је основан 1976, али више са наставном, него са истраживачком наменом. Након осамостаљивања Одсека за социологију, образован је Центар за социолошка истраживања (1997). Његови пројекти углавном се односе се на друштвене прилике у Војводини.

Слободан Антонић

"Социолошки преглед", часопис Српског социолошког друштва (>). Покренуло га 1938, као периодични зборник радова, Друштво за социологију и друштвене науке (>). СП је обновљен 1961, такође као периодични зборник. Од 1964. излази као четворомесечник, а од 1979. као тромесечник. Гл. ур: Ђ. Тасић (1938), М. Поповић (1961. и 1962), С. Боснић (1964), Ж. Танић (1965), М. Јанићијевић (1968-70), С. Бакић и Т. Инђић (1971-73), С. Бакић (1974-75), Ђ. Ускоковић (1975-6), С. Бакић и М. Јанићијевић (1977-81), А. Милић и Б. Џуверовић (1981-83), У. Звекић и А. Мимица (1983-85), С. Вујовић (1985-87), С. Гредел (1987-89), Т. Инђић (1989-91), М. Давидовић (1992-3), С. Вуковић (1994-6), М. Брдар (1997-98), З. Аврамовић (1999-2000), С. Вуковић (2000-3), Г. Трипковић (2004-6) и С. Антонић (2006-). Као што је СП, током тридесетих, био везан за личност и рад Ђ. Тасића, тако је, током шездесетих и седамдесетих, СП почивао на прегнућу Слободана Бакића (1941-1982), а током деведесетих, до данас, на ангажовању С. Вуковића (>). Од 1998. поново се штампа ћир., са појединачним текстовима на енгл.

Слободан Антонић

Српско социолошко друштво, национална асоцијација социолога у Србији (1954-). Претеча ССД било је Друштво за социологију и друштвене науке > 1935-41. После 2. св. рата, упоредо са оснивањем Југословенског удружења за социологију >, образована је и Секција за НР Србију (1954). Секција је 1959. преименована у ССД. "Социолошки преглед" >, који је издавало Друштво за социологију (1938), обновљен је 1961. ССД мења име у Социолошко друштво Србије (1975). Изворни назив ССД враћа се 2006. Председници ССД: Р. Лукић (1954-56), Ц. Костић (1956-59), В. Милић (1959-60), В. Рашковић (1960-61), М. Поповић (1961-62), М. Печујлић (1962-?), Ф. Џинић (1966-68), З. Голубовић (1968-71), Д. Мићуновић (1971-73), М. Ранковић (1973-75), Ж. Танић (1975-77), А. Милић (1977-79), Р. Петровић

вић (1979-1981), С. Бакић (1981-82), М. Ђорђевић (1982-85), Б. Јакшић (1985-87), В. Пешић (1987-89), Вл. Милић (1989-91), С. Вуковић (1997-99), М. Трипковић (2000-2), Д. Коковић (2002-4) и М. Митровић (2004-).

Слободан Антонић

Милан Трипковић (Витиница (код Зворника), 1949-), социолог. Дипломирао социологију на ФФ (1972), а докторирао на Правном ф. у Бгд. (1982). Од 1974. ради на ФФ у НС, где је редовни проф. од 1992. Био директор Института за филозофију и социологију ФФ у НС (1983-89), шеф катедре/одсека за социологију ФФ у НС (1996-2006) и декан ФФ у НС (1989-1994). Члан је Националног просветног савета за основно и средње образовање (2005-). Гл обл. рада: социолошке теорије. Објавио и пет збирки поезије. Дела: *Социолошке теорије* (1992), *Социологија* (1998) и *Социјалне теорије* (1999), од књижевности *Божја башта* (1992) и *Месечев мелем* (1996).

Слободан Антонић

Ђуро Шушњић (Рудопоље, 1934); социолог; завршио ФФ у Згб, докторирао на ФФ у Бгд. (1965). Предавао методологију друштвених наука, социологију сазнања и соц. религије на више ун. претходне Југославије. Током седамдесетих и осамдесетих година утемељио социологију религије у Србији. Његова књига *Рибари људских душа* (1976), због ефектне критике идеологије и лепог стила, била је једна од најчитанијих социолошких студија у доба СФРЈ. Бавио се и методологијом друштвених наука, као и социологијом културе. Дела: *Цветови и тла* (1982), *Знати и веровати* (1989), *Дијалог и толеранција* (1994), *Религија 1-2* (1998) и *Методологија* (1999).

Слободан Антонић